

איזהו עשיר? השמח בחלקו

ד"ר בריינה יוכבד לוי

אבות ד:א:

בן זומא אומר איזהו עשיר? השמח בחלקו. שנאמר (תהלים קכח). יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך. בעולם הזה. וטוב לך. לעולם הבא.

דון יצחק אברבנאל (1437-1508) נחלת אבות:

אבל חמדת ממון אין לה תכלית וגבול שתשבות בו כי כשיגיע ממונו של אדם לשיעור גדול יכסף יותר. וכן לאין תכלית. ולכן המשילו הממשילים שדמו את חמדת הממונות לצמא שירגיש בה האדם וישתה מהמים המלוחים כי כל עוד שישתה יוסיף צמא. ולפי שאין דבר שלא ימצא לו תכלית. ראוי לאדם שבבוא העושר אשר בקש ינוח על משכבותיו מכל תנועותיו. וכיון שאין גבול לעושר מפאת עצמו לא ימצא לו גבול אחר כי אם שמחת האדם ומנוחת נפשו בו אם מעט ואם הרבה. ולכן גדר העשיר בשהוא שמח בחלקו כי כשישמח בוהרי הוא עשיר לפי דעתו ודמיונו. ואם אינו שמח בחלקו. לא יקרא עשיר כי תמיד הוא נבהל להון. ועל זה אמר שלמה 'יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב' (משלי יג:ז). והביא ראיה מיגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך... ולכן כי כן יבורך גבר ירא ה' כי הוא חלקו מכל עמלו ר"ל העושר שנאמר בלשון ברכה הוא היותו ירא ה' כי הוא חלקו מכל עמלו ולא זולת זה... ואיני שולל מזה אשתך שתהיה כגפן פוריה בירכתי ביתיך ולא גם כן בניך כי ראוי שיהיו כשתילי זיתים סביב לשלחניך אבל שתסתפק בזה ר"ל בך ובאשתך ובבניך ולא ברבוי העבדים והשפחות.

אֲשָׁפִים לְבֵית הַשֵּׁר ר' אברהם אבן עזרא (1089-1167)

אֲשָׁפִים לְבֵית הַשֵּׁר – אִמְרִים : כָּבֵר רָכַב!
 אָבָא לְעַת עָרַב – אִמְרִים : כָּבֵר שָׁכַב!
 או יַעֲלֶה מְרָכַב, או יַעֲלֶה מְשָׁכַב –
 אוֹנָה לְאִישׁ עָנִי, נוֹלַד בְּלִי כוֹכַב

גִּלְגַּל וּמְזֻלוֹת

גִּלְגַּל וּמְזֻלוֹת בְּמַעֲמָדָם נְטוּ בְּמַהֲלָכְכֶם לְמוֹלְדֹתַי ;
 לוֹ יִהְיוּ גֵרוֹת סְחוּרְתַי – לא-יִחַשְׁךָ שְׁמֵשׁ עֲדֵי מוֹתִי!
 אִינְעֶה לְהַצְלִיחַ וְלא-אוֹכַל, כִּי עֲוֹנוֹנִי כוֹכְבֵי שָׁמַי ;
 לוֹ אֶהְיֶה סַחַר בְּתַכְרִיכֶיךָ – לא יִגְוֶעוּן אִישִׁים בְּכָל יְמֵי!

ר' אברהם אבן עזרא שמות כ"ד

לא תחמוד - אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה. איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו. ועתה אתן לך משל. דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה והוא ראה בת מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה. כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים. ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו אע"פ שהיא יפה. כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו. רק כאשר חלק לו השם. ואמר קהלת (לאשר) [ולאדם שלא עמל בו] יתננו חלקו. ואמרו חכמים בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא. ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואמר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו. כי ידע שהשם לא רצה לתת לו. לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו. על כן יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

יומא לה ע"ב

תנו רבנן: עני ועשיר רשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרעפיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי? בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן: בבקשה מכס, הניחוני ואלך ללמוד תורה אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך ומימיו לא הלך וראה אותך, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה.

ר' נחמן מברסלב (1772-1810) ליקוטי מוהר"ן תניינא כג:

ענין השמחה, על-פי משל, שלפעמים קשבני-אדם שמחים ומרקדים, אזי חוטפים איש אחד מבחוץ, שהוא בעצבות ומרה שחרה, ומכניסים אותו בעל-פךחו לתוך מחול המרקדים, ומקריחים אותו בעל-פךחו שיהיה שמח עמהם גם-כן. יש בענין השמחה פי קשאדם שמח, אזי המרה שחרה ויסורים נסתלקים מן הצד.